

ใบความรู้

เรื่อง พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ (รัชกาลที่ ๔ - ๖)

พัฒนาการด้านการปกครองในสมัยปฏิรูปประเทศ

เมื่อรัชกาลที่ ๔ เสด็จขึ้นครองราชย์ อิทธิพลของตะวันตกได้แผ่ขยายอำนาจคุกคามประเทศในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย เพื่อป้องกันมิให้ชาติตะวันตกดูถูกไทยและเป็นข้ออ้างในการยึดครองได้ โดยทรงเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ล้าสมัย ดังนี้

๑. การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการร้องทุกข์ - พระองค์จะเสด็จออกรับการร้องทุกข์จากราษฎรด้วยพระองค์เองทุกวันโกน
๒. การปรับปรุงกฎหมาย - เพื่อให้ราษฎรได้รับความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น เช่น กฎหมายว่าด้วยครอบครัว มรดก ทรัพย์สิน การให้สิทธิสภาพสตรี ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา
๓. การปรับปรุงการศาลและพิจารณาคดี - มีการยกเลิกการพิจารณาคดีแบบจารีตนครบาล ซึ่งเป็นวิธีการที่ทารุณ จัดตั้งกองกงสุลเพื่อพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างชาติ
๔. การอนุญาตให้ราษฎรเข้าเฝ้า - โปรดเกล้าให้ถวายความเคารพตามแบบประเพณีของประเทศนั้น ๆ
๕. การนำวิทยาการตะวันตกมาประยุกต์ใช้ - มีการจ้างชาวตะวันตกมาฝึกหัดทหาร และจัดตั้งตำรวจนครบาล เพื่อทำหน้าที่ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในพระนคร

การพิจารณาคดีในสมัยรัชกาลที่ ๕

(อ้างอิง : หนังสือ ประมวลภาพประวัติศาสตร์ไทย: วิถีชีวิต โดย สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ การปฏิรูปประเทศเป็นไปอย่างกว้างขวาง และครอบคลุมทุกด้าน เนื่องจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกรุนแรงมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ ทั้งในทวีปยุโรปและเอเชียหลายประเทศ เพื่อศึกษาประเพณีการปกครองของประเทศในทวีปยุโรป และทรงปฏิรูปเพื่อรักษาเอกราช และความสุขของราษฎร ดังนี้

๑. โปรดเกล้าฯ จัดตั้งสภาที่ปรึกษา ๒ สภา คือ สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน มีหน้าที่ถวายคำปรึกษา และแสดงความคิดเห็นตลอดจนพิจารณาประกาศใช้กฎหมายต่าง ๆ และ สภาที่ปรึกษาในพระองค์ มีหน้าที่ถวายความเห็นในเรื่องต่าง ๆ และปฏิบัติราชการตามที่พระมหากษัตริย์มอบหมาย
๒. ปฏิรูประบบการบริหารราชการส่วนกลาง โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกระบบบริหารราชการส่วนกลางซึ่งใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกระทรวงต่าง ๆ จำนวน ๑๒ กระทรวง โดยแต่ละกระทรวงมีเสนาบดีเป็นผู้บังคับบัญชา ดังนี้
  ๑. กระทรวงมหาดไทย (ดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือ)
  ๒. กระทรวงกลาโหม (ดูแลหัวเมืองฝ่ายใต้ ตะวันตก และตะวันออก)
  ๓. กระทรวงการท่า (รับผิดชอบการต่างประเทศ)
  ๔. กระทรวงวัง (รับผิดชอบพระมหाराชวงศ์)
  ๕. กระทรวงนา (รับผิดชอบการเพาะปลูก ป่าไม้)
  ๖. กระทรวงพระคลัง (รับผิดชอบการจัดเก็บภาษีอากร การใช้จ่ายต่าง ๆ)
  ๗. กระทรวงยุติธรรม (รับผิดชอบเรื่องศาล)
  ๘. กระทรวงยุทธนาธิการ (รับผิดชอบการฝึกหัดทหาร)
  ๙. กระทรวงธรรมการ (รับผิดชอบการศึกษา สาธารณสุข และศาสนา)
  ๑๐. กระทรวงโยธาธิการ (รับผิดชอบการก่อสร้างถนน คลอง ไปรษณีย์)
  ๑๑. กระทรวงมรุธาธิการ (รับผิดชอบการร่างกฎหมาย)
  ๑๒. กระทรวงเมือง (รับผิดชอบดูแลภายในพระราชวัง ควบคุมกำลังคน เรือนจำ)
๓. ปฏิรูประบบบริหารราชการส่วนภูมิภาค โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกระบบกินเมือง ให้เจ้าเมืองรับเงินเดือนจากส่วนกลาง และรวบรวมหัวเมืองที่อยู่ใกล้กันจัดตั้งเป็นมณฑล
๔. ปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น มีการจัดตั้งสุขาภิบาล เพื่อให้ราษฎรเลือกตัวแทนเข้ามาทำงานบริการประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง
๕. ปฏิรูปกิจการทหาร ยกเลิกระบบไพร่ ใช้วิธีเกณฑ์ชายฉกรรจ์เข้ารับราชการทหาร โปรดเกล้าฯ ให้ซื้อเรือรบแบบสมัยใหม่หลายลำ
๖. ปฏิรูปการศาลและกฎหมาย โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกระทรวงยุติธรรมเพื่อให้บริหารงานยุติธรรมให้เป็นระบบเดียวกัน จัดตั้งโรงเรียนกฎหมายเพื่อผลิตเนติบัณฑิต

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ มีพระราชกรณียกิจทางการปกครอง ที่ก่อให้เกิดพัฒนาการด้านการปกครองอย่างมีนัยสำคัญ ดังนี้

๑. ส่งเสริมความคิดชาตินิยมในหมู่คนไทย - โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งเสือป่าและลูกเสือ ประกาศใช้ธงไตรรงค์เป็นธงประจำชาติ และทรงพระราชนิพนธ์บทประพันธ์ต่าง ๆ
๒. ทรงประพุดติปฏิบัติพระองค์ในลักษณะของพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ในระบอบประชาธิปไตย - พระราชทานเสรีภาพแก่นักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ในการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานของพระองค์
๓. ฝึกฝนการปกครองแบบประชาธิปไตยในเจ้านาย และขุนนาง - มีการจัดตั้งเมืองจำลอง “ดุสิตธานี” โดยให้เจ้านายและขุนนาง ทำหน้าที่บริหารงานในดุสิตธานีตามแบบประชาธิปไตย ให้มีการเลือกตั้งในระบบพรรคการเมือง

เมืองจำลองดุสิตธานี ทดลองการปกครองแบบประชาธิปไตย

(อ้างอิง : หนังสือ ใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

พัฒนาการทางเศรษฐกิจในสมัยปฏิรูปประเทศ

หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงทำให้การค้าขายเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างมาก ทางราชการให้ขุดคูคลองขึ้นหลายคลองเพื่อขยายพื้นที่นา และเส้นทางคมนาคม เช่น คลองมหาสวัสดิ์ คลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก คลองเปรมประชากร คลองทวีวัฒนา

เงินตรา

เมื่อเกิดการค้าขายตัวทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้เงินพดด้วงไม่เพียงพอในสมัยรัชกาลที่ ๔ รัฐบาลจึงแก้ปัญหาด้วยการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยน และผลิตเหรียญกษาปณ์เพื่อใช้แทนเงินพดด้วงแต่ยังไม่พอกับความต้องการ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ รัฐบาลจึงเริ่มพิมพ์ธนบัตรออกมาใช้ใน พ.ศ. ๒๔๑๗

ธนาคาร

กิจการธนาคารในระยะแรกเป็นของชาวต่างประเทศสำหรับธนาคารแห่งแรกของชาวไทยนั้น เริ่มต้นขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ เรียกชื่อว่า “บुकคัลภย์” และได้ขยายกิจการเปลี่ยนชื่อเป็น “แบงก์สยามกัมมาจล ทุนจำกัด” ต่อมาจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด” ซึ่งดำเนินการมาจนถึงปัจจุบันส่วนธนาคารของรัฐบาลคือ ธนาคารออมสิน จัดตั้งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

แบงก์สยามกัมมาจล สำนักงานตลาดน้อย

(อ้างอิง : มุลนิธิสยามกัมมาจล)

ธนาคารออมสิน

(อ้างอิง : หนังสือ ใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

ภาษีอากร

รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าให้ปฏิรูปการเก็บภาษีโดยจัดตั้ง “หอรัษฎากรพิพัฒน์” ทำหน้าที่รวบรวมเงินภาษีอากรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การคมนาคม

เรือกลไฟ

ในระยะแรกเป็นของบริษัทชาวต่างประเทศ บรรทุกสินค้าเข้ามาค้าขายในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ นำเรือกลไฟมารับส่งคนโดยสารในแม่น้ำ และไปรษณีย์ภัณฑ์

ถนน

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าให้สร้างถนนเจริญกรุง ถนนบำรุงเมือง ถนนเพ็ญนคร ถนนสีลม และถนนพระราม ๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เส้นทางคมนาคมทางบกและขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ถนนที่ตัดขึ้นใหม่เช่น ถนนสุรวงศ์ ถนนสี่พระยา ถนนเยาวราช ถนนราชดำเนิน

ถนนราชดำเนิน

(อ้างอิง : หนังสือ ใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

รถราง

กิจการเดินรถรางได้เริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ โดยชาวเดนมาร์กเป็นผู้รับสัมปทานในการสร้างใน พ.ศ. ๒๔๓๑ ได้เปิดบริการรถรางสายหลักเมืองถนนตกเป็นครั้งแรก

ถนนเจริญกรุง

(อ้างอิง : หนังสือ ใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

การเดินทางในสมัยรัชกาลที่ ๖

(อ้างอิง : หนังสือ ประมวลภาพประวัติศาสตร์ไทย: วิถีชีวิต โดย สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

พัฒนาการทางสังคมในสมัยปฏิรูปประเทศ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อมีการติดต่อกับประเทศตะวันตก โดยโปรดเกล้าให้ปรับปรุงประเพณีและวัฒนธรรมไทยให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมสากล ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขของราษฎร และเพื่อป้องกันไม่ให้ชาติตะวันตกคือเป็นข้ออ้างอธิปไตยของไทย ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เปลี่ยนแปลงประเพณีที่เห็นว่าล้าสมัยหลายประการ เช่น ให้ยกเลิกธรรมเนียมหมอบคลานเข้าเฝ้า เปลี่ยนเป็นการยืน หรือเดินแทน ธรรมเนียมการถวายบังคมและกราบไหว้ เปลี่ยนเป็นการโค้งศีรษะ และประกาศระเบียบการแต่งกายของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางเมื่อเข้าเฝ้า ในโอกาสต่าง ๆ

การเลิกทาส

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะเลิกทาส ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ด้วยทรงเห็นว่าทาสเป็นเครื่องถ่วงความเจริญของบ้านเมือง ทั้งบรรดาชาติตะวันตกให้ความสำคัญในเรื่องสิทธิเสรีภาพ จึงมองเห็นว่าการมีทาสแสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันในสังคมไทย ดังนั้นจึงทรงดำเนินการเลิกทาส ด้วยการเริ่มต้นปลดปล่อยลูกทาสในเรือนเบี้ยโดย ประกาศใช้ พระราชบัญญัติเกษียณอายุลูกทาสลูกไทย พ.ศ. ๒๔๑๗ เพื่อกำหนดอายุลูกทาสให้เป็นอิสระหรือพ้นจากการเป็นทาสเมื่ออายุ ๒๑ ปีโดยเริ่มจากลูกทาสที่เกิดใน พ.ศ. ๒๔๑๑ อันเป็นปีที่พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติ การดำเนินการเลิกทาสเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับขั้นตอนจนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ จึงประกาศใช้ พระราชบัญญัติเลิกทาส ร.ศ. ๑๒๔ ขึ้น โดยมีสาระสำคัญ คือ ห้ามซื้อขายคนเป็นทาสโดยเด็ดขาด การเลิกทาสในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ ทั้งจากนายทาส และตัวทาสเองและการเลิกทาสของพระองค์เป็นไปอย่างสงบ เป็นที่ยกย่องของชาวไทยและชาวต่างประเทศ

การเลิกระบบไพร่

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่ามิใช่ไพร่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมือง ทั้งนี้เพราะในขณะที่บ้านเมืองมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ไพร่ยังต้องถูกเกณฑ์แรงงานโดยไม่ได้รับเงินตอบแทน และยังขาดอิสระในการประกอบอาชีพ ดังนั้นพระองค์จึงดำเนินการเลิกไพร่อย่างเป็นขั้นตอน เช่น ให้ไพร่หลวงเสียเงินแทนการรับราชการปีละ ๖ บาท (เงินนี้เรียกว่า เงินค่าราชการ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเปลี่ยนไปเรียกว่า เงินรัชชูปการ) ยกเลิกไพร่สมของมูลนาย โดยให้ข้าราชการรับเงินเดือนเป็นประจำ จนกระทั่งไพร่ถูกเลิกอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ เมื่อมีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร กำหนดให้ชายฉกรรจ์ทุกคนที่มีอายุครบ ๑๘ ปีต้องเข้ารับราชการทหาร ทำให้ชาวไทยมีอิสระในการใช้แรงงานและดำเนินชีวิตของตนเอง แต่ยังคงมีหน้าที่รับใช้ชาติโดยการเป็นทหารเสมอกันทุกคน

การปฏิรูปการศึกษา

การศึกษาในระบบโรงเรียนดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันเริ่มตั้งแต่ปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยนักสอนศาสนาคริสต์เข้ามาตั้งโรงเรียนสอนหนังสือให้กับเด็กทั่วไป แต่การจัดการศึกษาแบบใหม่ในระบบโรงเรียนของราชการนั้นเริ่มขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไทยได้มีความสัมพันธ์ติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าการติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศเหล่านั้นได้อย่างทัดเทียมเสมอกัน จำเป็นต้องมีการศึกษาตามแบบอย่างของประเทศเหล่านั้นพระองค์จึงชักชวนให้สตรีในคณะมิชชันนารีชาวอเมริกันเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ และให้ความรู้ทั่วไปแก่สตรีในวังใน พ.ศ. ๒๔๐๔ โปรดเกล้าฯ นางแอนนา เลียวโนเวนส์ ชาวอังกฤษเข้ามาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ และวรรณคดีให้กับพระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบรมมหาราชวัง และทรงสนับสนุนให้บาทหลวงและมิชชันนารีตั้งโรงเรียนทั้งในพระนครและต่างจังหวัด

โรงเรียนราชวิทยาลัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้งขึ้น โดยมีพระราชประสงค์ให้เป็นโรงเรียนเน้นการสอนวิชาภาษาอังกฤษ เพื่อเตรียมความพร้อมไปศึกษาต่อในทวีปยุโรป

(อ้างอิง : หนังสือ ได้รรมพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาว่าเป็นส่วนสำคัญในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตกจึงโปรดเกล้าให้ปฏิรูปการศึกษาด้วยสาเหตุต่อไปนี้

คณะครูและนักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
(อ้างอิง : พพิธภัณฑ์การศึกษาไทย โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย)

๓. เพื่อให้ลูกทาสได้รับการศึกษาจะได้ใช้เป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพต่อไป

๔. การขาดแคลนข้าราชการในกระทรวง กรม กองที่จัดตั้งขึ้นใหม่ตามแบบตะวันตก จึงมีการก่อสร้างโรงเรียนสำหรับราษฎรขึ้นแห่งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ ชื่อ “โรงเรียนวัดมทรณพาราม” และโรงเรียนที่ตั้งขึ้นตามวัดอีกหลายแห่ง มีการยกระดับการศึกษาของกุลสตรี ก่อตั้งโรงเรียนสำหรับสตรี ต่อมาจะมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนเพื่อสร้างบุคลากรเข้ารับราชการพลเรือนใน พ.ศ. ๒๔๓๐ จัดตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นต่อมาเป็นกรมธรรมการ และยกฐานะของกรมธรรมการ ขึ้นเป็น “กระทรวงธรรมการ” หรือ “กระทรวงศึกษาธิการ” ในปัจจุบัน

คณะครูและนักเรียนโรงเรียนสตรีวิทยา
(อ้างอิง : หนังสือ ไตรัมพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

๑. เนื่องจากในขณะนั้นประเทศถูกคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตกและได้รับอิทธิพลอารยธรรมตะวันตกเข้ามาพบกับการค้าและการเผยแผ่ศาสนา

๒. พระองค์เสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ รวมถึงส่งพระเจ้าลูกยาเธอพระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางไปศึกษาต่างประเทศทำให้เห็นความเจริญในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งเตรียมการให้นักเรียนไทย ได้รับการศึกษาเป็นเบื้องต้นให้ดีกว่าก่อนส่งเรียนต่อต่างประเทศ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะโรงเรียนข้าราชการพลเรือน หรือโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเดิม เป็นสถาบันอุดมศึกษาให้ใช้ชื่อว่า “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๙ และก่อตั้งโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย เป็นโรงเรียนสำหรับเด็กชายเพื่อฝึกหัดให้มีระเบียบวินัยแบบอังกฤษ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(อ้างอิง : หนังสือ ได้รรมพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

พัฒนาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในสมัยปฏิรูปประเทศ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ประเทศไทยถูกประเทศมหาอำนาจคุกคาม โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งกำลังแผ่ขยายอำนาจในทวีปเอเชียแม้กระทั่งจีนซึ่งเป็นมหาอำนาจแห่งเอเชีย ก็ต้องพ่ายแพ้แก่ประเทศตะวันตก และประเทศเพื่อนบ้านของไทยถูกอังกฤษและฝรั่งเศสพยายามเข้าครอบครองในฐานะอาณานิคม

ความสัมพันธ์กับประเทศอังกฤษ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๓๙๔ ทรงศึกษาภาษาอังกฤษอย่างแตกฉาน ทรงมีพระสหายเป็นชาวตะวันตกจึงทำให้พระองค์ทรงทราบถึงภัยจากลัทธิจักรวรรดินิยมที่กำลังแผ่ขยายไปทั่วโลก ประกอบกับขุนนางบางคนเคยเรียนวิทยาการของชาวตะวันตกมาแล้ว จึงตระหนักถึงอันตรายจากการคุกคามของชาติตะวันตก และมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศเสียใหม่ ที่สำคัญคือความจำเป็นต้องโอนอ่อนตามความต้องการของชาติตะวันตก ดังตัวอย่างที่ไทยยอมทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษใน พ.ศ. ๒๓๙๘ โดยสาระสำคัญของสนธิสัญญาเบาว์ริง ทำให้ไทยเสียเปรียบทางด้านการศาล ในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เนื่องจากประเทศตะวันตกไม่เชื่อถือกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของไทย ไทยจึงต้องยอมให้ตั้งสถานกงสุลที่กรุงเทพมหานคร เพื่อพิจารณาคดีคนในบังคับของอังกฤษ และมีประเทศอื่น ๆ ทำสัญญากับไทย โดยยึดสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นหลัก เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เดนมาร์ก โปรตุเกส เนเธอร์แลนด์ เยอรมนี สวีเดน นอร์เวย์ และเบลเยียม

ความสัมพันธ์กับประเทศฝรั่งเศส

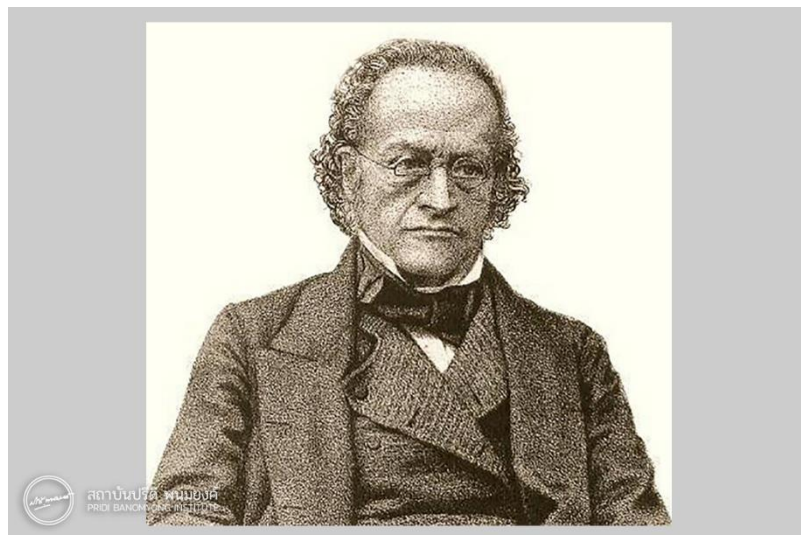
คณะราชทูตสยามเข้าเฝ้าจักรพรรดินโปเลียนที่ ๓

ณ พระราชวังฟงแตนโบล วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๔

(อ้างอิง : หนังสือ ใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จักรพรรดินโปเลียนที่ ๓ แห่งฝรั่งเศส ได้ส่งทูตเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย ในสมัยนี้บาทหลวงฝรั่งเศสเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาและจัดตั้งโรงเรียนเพื่อสอนวิชาสมัยใหม่แก่เด็กไทย หลังจากที่ฝรั่งเศสได้เข้าปกครองเวียดนามทั้งประเทศแล้ว ฝรั่งเศสขยายอำนาจในเขมร เพราะต้องการส่งเรือบรรทุกสินค้าไปตามลำแม่น้ำโขงถึงมณฑลยูนนานทางภาคใต้ของจีน ฝรั่งเศสจึงเจรจาให้เขมรยอมอยู่ใต้อารักขาของฝรั่งเศส รัฐบาลไทยพยายามใช้วิธีการทางการทูตขัดขวางการทำของฝรั่งเศส แต่ไม่สำเร็จเพื่อที่จะรักษาเอกราชของไทยไว้ ไทยจึงยอมลงนามในสนธิสัญญากับฝรั่งเศสเมื่อพ.ศ. ๒๔๔๐ ยอมรับว่าเขมรอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศส ส่วนฝรั่งเศสยอมรับว่าพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ (ดินแดนทั้งหมดนี้ เรียกว่า เขมรส่วนใน) เป็นดินแดนภายใต้การปกครองของไทย

การดำเนินนโยบายผูกมิตรกับนานาชาติ

เซอร์จอห์น เบาว์ริง

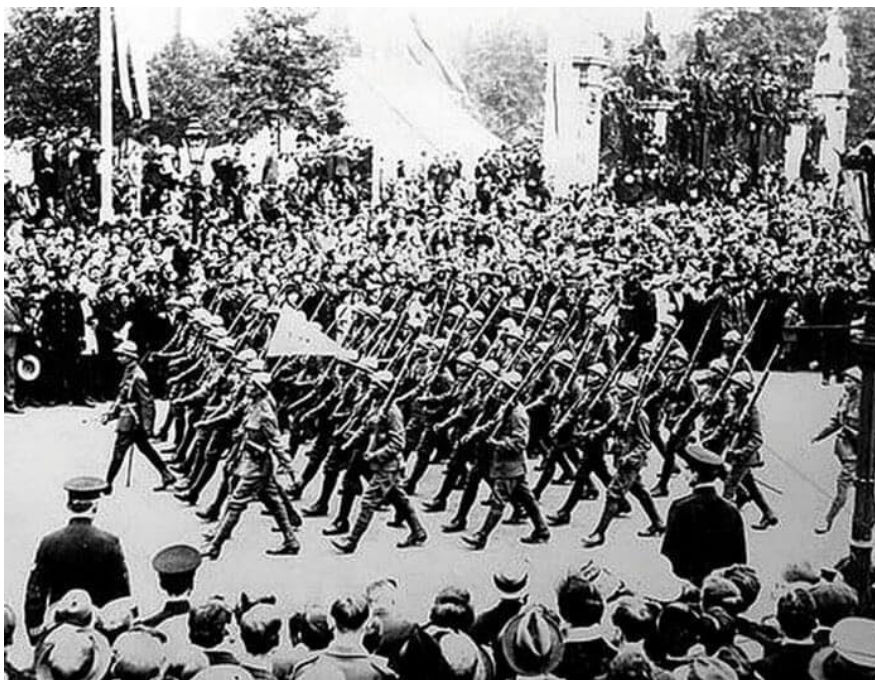
(อ้างอิง : สถาบันปริทัศน์ มงกุฎ)

ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นราชทูต ไปเข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย แห่งอังกฤษ เป็นการตอบแทน ในเวลาต่อมาโปรดเกล้าให้ทูตไทยไปเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติยุโรปอื่น ๆ ทั้งยังทรงแต่งตั้งเซอร์จอห์น เบาว์ริง เป็นผู้แทนรัฐบาลไทยประจำยุโรปด้วย ภายหลัง เซอร์ จอห์น เบาว์ริง ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระยาสยามานุกลกิจ สยามมิตรมหายศ” นับเป็นอัครราชทูตไทยประจำยุโรปคนแรก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมัยที่ไทยประสบปัญหาจากการคุกคามจากประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตกอย่างรุนแรงที่สุด เนื่องจากฝรั่งเศสและอังกฤษต้องการขยายอำนาจเข้าไปในดินแดนประเทศราชของไทยและใช้วิธีการบีบบังคับไทยทั้งการทูตและการทหาร ในรัชสมัยนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปประเทศทุกด้านและอย่างกว้างขวาง เพื่อป้องกันให้ชาติตะวันตกเป็น

ข้ออ้างคุกคามไทยได้ โดยมีการเสด็จประพาสยุโรปเพื่อดำเนินการทูตในการรักษาเอกราชของไทยไว้ และมีการเสียดินแดนให้กับชาติตะวันตกมากมาย เช่น การเสียดินแดนสิบสองจุไทให้แก่ฝรั่งเศส การเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง (วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒) การเสียดินแดนให้แก่อังกฤษ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บทบาทของมหาอำนาจในการแสวงหาอาณานิคมในทวีปเอเชียเริ่มลดลง เนื่องจากประเทศในทวีปเอเชียล้วนตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกจนเกือบหมดสิ้น หลังจากนั้นเกิดความขัดแย้งของชาติมหาอำนาจในยุโรป ทำให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งสร้างความเสียหายอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศยุโรป โดยไทยในช่วงแรกดำรงตนเป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายใด ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพิจารณาเห็นว่าเยอรมนีกับประเทศในกลุ่มของตน เป็นผู้ก่อเหตุสงคราม หากไทยประกาศเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งขณะนั้นกำลังได้เปรียบในสงคราม หากชนะก็จะจะเป็นประโยชน์ต่อไทยอย่างมาก ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงส่งทหารอาสาสมัครจำนวน ๑,๒๕๐ คนเดินทางไปถึงฝรั่งเศส และไทยได้ยื่นขอแก้ไขสนธิสัญญาที่เสียเปรียบ ในฐานะประเทศผู้ชนะสงครามทำให้ประเทศไทยได้รับการยอมรับในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ ได้รับการเชิญเข้าร่วมประชุมสันติภาพที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศสและเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสันนิบาตชาติ เป็นต้น

ทหารไทยสวนสนามในสงครามโลกครั้งที่ ๑
(อ้างอิง : สถานเอกอัครราชทูตไทย ประจำประเทศฝรั่งเศส)